

अपंग व्यक्ती (समान संधी, संपूर्ण सहभाग व हक्कांचे संरक्षण)
अधिनियम, १९९५ नुसार सामान्य प्रशासन विभाग (खुद्द) मधील
सरळसेवा शिपाई व वाहनचालक पदावर शारीरिकदृष्ट्या
अपंगांसाठी आरक्षण विहित करणे/सूट देणे.
आधीच्या शासन निर्णयात सुधारणा करणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन

सामान्य प्रशासन विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक : आस्था-११०६/प्र.क्र.३४०/२००६/१९,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२,
दिनांक : १४ जुलै, २००८

- वाचा :** १) अपंग व्यक्ती (समान संधी, संपूर्ण सहभाग व हक्कांचे संरक्षण) अधिनियम, १९९५
(क्र.१/१९९६),
२) शासन परिपत्रक, सामान्य प्रशासन विभाग क्र. एसआरव्ही-१०९७/
प्र.क्र.१२/१६-अ, दिनांक २ मे, १९९८,
३) शासन परिपत्रक, सामान्य प्रशासन विभाग क्र. अपंग-१००१/प्र.क्र.३६/
२००२/१६-अ, दिनांक १० मे, २००२,
४) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग क्र. आस्था-११०३/प्र.क्र.१२२/
०३/१९, दिनांक ४ मार्च, २००४.

प्रस्तावना :

अपंग व्यक्ती (समान संधी, संपूर्ण सहभाग व हक्कांचे संरक्षण) अधिनियम, १९९५ (१९९६ चा क्र. १) हा अधिनियम दिनांक १ जानेवारी, १९९६ पासून लागू झाला आहे. या अधिनियमास अनुसरून शासनाने संदर्भ क्र. २ येथील दिनांक २ मे, १९९८ च्या शासन परिपत्रकान्वये शासन सेवेत अंध/अल्पदृष्टी, बहिरेपणा, अस्थिव्यंग किंवा मंदमती या प्रवर्गात समाविष्ट होणाऱ्या अपंग व्यक्तींना सरळसेवा भरतीमध्ये आरक्षण ठेवण्याबाबतच्या सूचना सर्व प्रशासकीय विभागांना दिल्या आहेत. त्यानुसार अपंग व्यक्ती (समान संधी, संपूर्ण सहभाग व हक्कांचे संरक्षण) अधिनियम, १९९५ मधील कलम ३२ व ३३ मधील तरतुदीस अनुसरून संदर्भ क्र. ४ येथील दिनांक ४ मार्च, २००४ च्या शासन निर्णयान्वये सामान्य प्रशासन विभाग (खुद्द) मधील गट “ड” (शिपाई) या संवर्गात सरळसेवा भरतीसाठी अपंग आरक्षण लागू करण्यात आले आहे. तसेच गट “क” मधील “वाहनचालक” या पदास अपंग आरक्षण लागू करण्यापासून सूट देण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. सदर शासन निर्णयात सुधारणा करण्याच्या दृष्टीने मा. उच्च न्यायालयाने, जनहित याचिका क्रमांक १२९/०३ च्या सुनावणी प्रसंगी अपंगांसाठी सुयोग्य पदे निश्चित करण्याकरिता तज्ञ समितीची पुनर्रचना करावी व या पुनर्रचित तज्ञ समितीने अपंगांसाठी सुयोग्य पदे निश्चित करण्याबाबतच्या सर्व शासन निर्णयांचे पुनर्विलोकन करून त्यातील त्रुटी दूर करून सुधारित शासन निर्णय काढावेत असे सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागास सूचित केले आहे. त्यानुसार सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागाने तज्ञ समितीची पुनर्रचना केली व प्रधान सचिव (सामाजिक न्याय) यांच्या अध्यक्षतेखालील पुनर्रचित समितीने अपंग आरक्षणासंदर्भातील आधीच्या शासन निर्णयात सुधारणा करण्याचे सर्व विभागांना सूचित केले. त्यानुसार सामान्य प्रशासन विभाग (खुद्द) च्या आस्थापनेवरील गट “ड” मधील शिपाई पदास निश्चित करण्यात आलेल्या आधीच्या अपंग आरक्षणासंदर्भातील संदर्भ क्र. ४ येथील दिनांक ०४ मार्च, २००४ च्या शासन निर्णयामध्ये पुनर्रचित तज्ञ समितीने सुधारणा सुचविल्या व त्यानुसार सुधारित शासन निर्णय निर्गमित करण्याचे सूचित केले. सदर सुधारणांचा विचार करून शासन निर्णयात बदल/सुधारणा करण्याचा प्रस्ताव शासनाच्या विचाराधीन होता.

शासन निर्णय :

अपंग आरक्षणासंदर्भात शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग क्र. आस्था-११०३/प्र.क्र.१२२/०३/१९, दिनांक ४ मार्च, २००४ मधील परिच्छेद १ (अ) मध्ये अपंग व्यक्ती (समान संधी, संपूर्ण सहभाग व हक्कांचे संरक्षण) अधिनियम, १९९५ च्या कलम ३३ नुसार गट “ड” मधील शिपाई या संवर्गात सरळसेवा भरतीमध्ये अल्पदृष्टी, कर्णबधीर व अस्थिव्यंग या अपंग प्रवर्गासाठी प्रत्येकी १% याप्रमाणे ३% आरक्षण लागू करण्यात आले आहे. आता त्यामध्ये खालीलप्रमाणे सुधारणा करण्यात येत आहे :-

अपंग प्रवर्ग	अपंगत्वाचा प्रकार/प्रमाण	आरक्षणाची टक्केवारी
अंध	मंददृष्टी (Low vision)	१%
कर्णबधीर	अंशतः कर्णबधीर / कर्णबधीर (Partially Deaf/Deaf)	१%
अस्थिव्यंग	एका हाताने किंवा एका पायाने विकलांग असलेले (One hand affected or One leg affected)	१%

गट “क” (वाहनचालक)

२. गट “क” मधील “वाहनचालक” या पदाची कर्तव्ये व जबाबदारी लक्षात घेता, “वाहनचालक” या पदास अपंग प्रवर्गाचे आरक्षण लागू करण्यापासून सूट देण्यात येत आहे.

३. अपंग आरक्षणासंदर्भातील शासन निर्णय, दिनांक ०४ मार्च, २००४ मधील परिच्छेद क्र. २ व ३ मधील सूचना / तरतुदी जशाच्या तशा लागू राहतील. अपंग व्यक्ती (समान संधी, संपूर्ण सहभाग व हक्कांचे संरक्षण) अधिनियम, १९९५ नुसार असणाऱ्या महत्वाच्या शब्दांच्या व्याख्या सोबतच्या परिशिष्ट “अ” मध्ये देण्यात आल्या आहेत.

४. सदर शासन निर्णय सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग आणि पुनर्रचित तज्ञ समितीने पुनर्विलोकनांती सुचविलेल्या सुधारणेस अनुसरून निर्गमित करण्यात येत आहे. सदर आदेश हे सामान्य प्रशासन विभाग (खुद्द) मधील सरळसेवा गट “क” (वाहनचालक) व गट “ड” (शिपाई) या पदांसाठीच लागू असून सदर शासन निर्णय आदेशाच्या दिनांकापासून अंमलात येईल.

५. सदर शासन निर्णय, महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या वेबसाईटवर उपलब्ध असून त्याचा संगणक संकेतांक २००८०७१४१५४१५५००१ असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नांवाने,

(ज. दि. कांबळे)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

मा. राज्यपालांचे सचिव,
मा. मुख्यमंत्र्यांचे सचिव,
सामान्य प्रशासन विभागातील अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव,
आयुक्त, अपंग कल्याण, ३, चर्च रोड, पुणे,
मा. राज्यमंत्री (सामान्य प्रशासन) यांचे स्वीय सहायक,
मा. मुख्य सचिवांचे स्वीय सहायक,
उप सचिव, सामान्य प्रशासन विभाग, कार्या.क्र.१६-अ, मंत्रालय, मुंबई,
उप सचिव, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग/सुधार-३, मंत्रालय, मुंबई,
सामान्य प्रशासन विभागातील सर्व सह सचिव/उप सचिव/अवर सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
सामान्य प्रशासन विभागातील सर्व कार्यासने,
निवड नस्ती.

परिशिष्ट अ

(शासन निर्णय सामान्य प्रशासन विभाग, क्रमांक-आस्था-११०६/प्र.क्र.३४०/२००६/१९,

दि. १४ जुलै, २००८ सोबतचे परिशिष्ट)

अपंग व्यक्ती (समान संधी, संपूर्ण सहभाग व हक्काचे संरक्षण) अधिनियम, १९९५ नुसार महत्वाच्या शब्दांच्या
व्याख्या.

1) **Blindness**- “ Blindness ” refers to a condition where a person suffers from any of the following conditions namely:

- i) total absence of sight; or
- ii) visual acuity not exceeding 6/60 or 20/200 (snellen) in the better eyes with correcting lenses; or
- iii) limitation of the field of vision subtending an angle of 20 degree or worse.

2) **disability**- “disability ” means:

- i) blindness;
- ii) low vision;
- iii) leprosy cured;
- iv) hearing impairment;
- v) locomotor disability;
- vi) mental retardation;
- vii) mental illness;

3) **hearing impairment**:- “hearing impairment” means loss of sixty decibels or more in the better ear in the conversational range of frequencies;

4) **leprosy cured person**: “leprosy cured person” means any person who has been cured of leprosy but is suffering from-

- i) loss of sensation in hands or feet as well as loss of sensation and paresis in the eye and eye-lid but with no manifest deformity;
- ii) manifest deformity and paresis but having sufficient mobility in their hands and feet to enable them to engage in normal economic activity;
- iii) extreme physical deformity as well as advanced age which prevents him from undertaking any gainful occupation; and the expression “leprosy cured” shall be construed accordingly;

5) **Person with disability**- “Person with disability” means a person suffering from not less than forty per cent of any disability as certified by a medical authority;

6) **Person with low vision**- “Person with low vision “ means a person with impairment of visual functioning even after treatment or standard refractive correction but who uses or is potentially capable of using vision for the planning or execution of a task with appropriate assistive device;

अपंग व्यक्ती, (समान संधी, संपूर्ण सहभाग व हक्कांचे संरक्षण) अधिनियम १९९५ नुसार सामान्य प्रशासन विभाग (खुद्द) मधील सरळसेवा शिपाई व वाहनचालक पदावर शारीरिकदृष्ट्या अपंगांसाठी आरक्षण विहित करणे / सूट देणे.

महाराष्ट्र शासन,
सामान्य प्रशासन विभाग,
शासन निर्णय, क्र.आस्था-११०३/प्र.क्र.१२२/२००३/१९,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
दिनांक :- 4 MAR 2004

- वाचा:- १) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग, क्र.एसआरव्ही-१०७७/३५७६/१४३३/१६-अ, दि.२३.५.१९७८.
२) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग, क्र.एसआरव्ही-१०८१/सीआर-१५/१६-अ, दि.७.९.१९८२.
३) अपंग व्यक्ती (समान संधी, संपूर्ण सहभाग व हक्कांचे संरक्षण) अधिनियम १९९५ (क्र.१/१९९६)
४) शासन परिपत्रक, सामान्य प्रशासन विभाग, क्र.एसआरव्ही-१०९७/प्र.क्र.१२/१६-अ, दि.२.५.१९९८.
५) शासन परिपत्रक, सामान्य प्रशासन विभाग, क्र.एसआरव्ही-१०९७/प्र.क्र.३१/९८/१६-अ, दि.१६.३.१९९९.

शासन निर्णय:-

अपंग व्यक्ती, (समान संधी, संपूर्ण सहभाग व हक्कांचे संरक्षण) अधिनियम १९९५ (१९९६ चा क्र.१) हा अधिनियम दिनांक ७.२.१९९६ पासून लागू झाला आहे. या अधिनियमास अनुसरून शासनाने सामान्य प्रशासन विभाग, शासन परिपत्रक दिनांक २ मे, १९९८ अन्वये शासन संवेत अंध / अल्पदृष्टी, बहिरेपणा, अस्थिव्यंग किंवा मंदगती या प्रवर्गात समाविष्ट होणा-या अपंग व्यक्तींना सरळसेवा भरतीमध्ये आरक्षण ठेवण्याबाबतच्या सूचना सर्व प्रशासकीय विभागांना दिल्या आहेत. त्यानुसार अपंग व्यक्ती (समान संधी, संपूर्ण सहभाग व हक्कांचे संरक्षण) अधिनियम १९९५ मधील कलम ३२ व ३३ मधील तरतुदीअन्वये सामान्य प्रशासन विभाग (खुद्द) मधील गट 'ड' (शिपाई) व गट 'क' मधील वाहनचालक या पदांवर सरळसेवा भरती करताना कक्षाप्रकारे आरक्षण ठेवावे याबाबतचा प्रश्न विचाराधीन होता. दिनांक २ मे, १९९८ च्या परिपत्रकात सूचित केलेल्या बाबी विचारात घेऊन, सरळसेवा गट 'क' (वाहनचालक) व गट 'ड' (शिपाई) या पदांवर शारीरिकदृष्ट्या अपंगांसाठी आरक्षण विहित करणे अथवा सूट देणे याबाबत पुढीलप्रमाणे निर्णय घेण्यात आला आहे.

गट 'क' (वाहनचालक)

गट 'क' मधील वाहनचालक या पदाची कर्तव्ये व जबाबदारी लक्षात घेता वाहनचालक या पदास अपंग प्रवर्गाचे आरक्षण लागू करण्यापासून सूट देण्यात यावी.

गट 'ड' (शिपाई)

(अ) अपंग व्यक्ती (समान संधी, संपूर्ण सहभाग व हक्कांचे संरक्षण) अधिनियम १९९५ (१९९६ चा क्र.१) या अधिनियमातील कलम ३२ व ३३ लक्षात घेता, गट 'ड' मधील शिपाई या संवर्गात सरळसेवा भरतीमध्ये अल्पदृष्टी, कर्णबधीर व अस्थिव्यंग या अपंग प्रवर्गासाठी प्रत्येकी १% या प्रमाणे ३% आरक्षण ठेवण्यात यावे.

(ब) गट 'ड' मधील सरळसेवा भरतीने भरावयाच्या शिपाई या पदांसाठी अपंग उमेदवारांकरीता अपंग व्यक्ती (समान संधी, संपूर्ण सहभाग व हक्कांचे संरक्षण) अधिनियम १९९५ (१९९६ चा क्र.१) या अधिनियमातील कलम २ नुसार शारीरिक पात्रतेचे निकष खालीलप्रमाणे असावेत.

कलम २ (टी) :- "persons with disability" means a person suffering from not less than forty percent of any disability as certified by a medical Authority.

२. अपंग व्यक्तींची सरळसेवा भरतीने नियुक्ती करताना वरील निकषाबरोबरच खालील निकषही विचारात घेण्यात येतील.

(I) संबंधित सेवाप्रवेश नियमांच्या तरतुदीनुसार अपंग उमेदवार अर्हताधारक असेल.

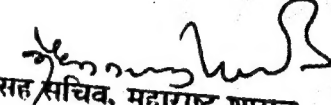
(II) शिपाई या संवर्गातील पदांची कर्तव्ये व जबाबदा-या लक्षात घेऊन त्याप्रमाणे वैद्यकीय मंडळाने सक्षम ठरविल्यास.

(III) वर दर्शविल्याप्रमाणे प्रत्येकी एक टक्क्याप्रमाणे एकूण ३% पर्यंत सरळसेवा भरतीमध्ये आरक्षण ठेवून नियुक्ती करण्यात येईल.

३. वरील परिच्छेद क्र.१ व २ मधील निकषांनुसार गट 'ड' मधील शिपाई या पदावर अपंग व्यक्तींची सरळसेवा भरतीने नियुक्ती करण्यात येईल. सेवायोजन कार्यालयाकडून उमेदवारांची शिफारस प्राप्त झाल्यावर अशा अपंग उमेदवारांची शारीरिक पात्रता संबंधित विषयाच्या तज्ञांचा समावेश असलेल्या वैद्यकीय मंडळाने प्रमाणित केल्यानंतरच गट 'ड' मधील शिपाई या पदावर नियुक्ती करण्यात येईल. शासन परिपत्रक, सामान्य प्रशासन विभाग क्र.एसआरव्ही-१०९७/प्र.क्र.३१/९८/१६-अ, दिनांक १६ मार्च, १९९९ मध्ये स्पष्ट केल्यानुसार अपंगांसाठीचे आरक्षण हे समांतर आरक्षण असून ते आरक्षण सामाजिक आरक्षणांतर्गत राहील.

सदर शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग / का.१६-अ व सामाजिक न्याय, सांस्कृतिक कार्य, क्रिडा व विशेष सहाय्य विभागाने अनुक्रमे अनौपचारिक संदर्भ क्रमांक ३८/२००४/१६-अ, दिनांक ४/२/२००४ व अनौपचारिक संदर्भ, क्र. १६/०४/सुधार-३, दिनांक १३/२/२००४ अन्यये दिलेल्या मान्यतेनुसार निर्गमित करण्यात येत आहे. सदर आदेश हे सामान्य प्रशासन विभाग (खुद्द) मधील सरळसेवा गट 'क' (वाहनचालक) व गट 'ड' (शिपाई) या पदांसाठीच लागू आहेत.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नांवाने,

सह सचिव, महाराष्ट्र शासन.

प्रति,

मा.राज्यपालांचे सचिव,
मा.मुख्यमंत्र्यांचे सचिव,
सामान्य प्रशासन विभागातील प्रधान सचिव / सचिव
आयुक्त, अपंग कल्याण, ३, चर्च रोड, पुणे.
मा.राज्यमंत्री (सामान्य प्रशासन) यांचे स्वीय सहायक,
मा.मुख्य सचिवांचे स्वीय सहायक,
उप सचिव, सामान्य प्रशासन विभाग, का.क्र.१६-अ, मंत्रालय, मुंबई,
उप सचिव, सामाजिक न्याय, सांस्कृतिक कार्य, क्रिडा व विशेष सहाय्य विभाग/सुधार-३, मंत्रालय,
सामान्य प्रशासन विभागातील सह सचिव / उप सचिव,
सामान्य प्रशासन विभागातील सर्व कार्यासने,
निवड नस्ती.